

Īsā cikla augstākā izglītība: *Quo vadis?*

Atslēgvārdi: *īsā cikla augstākā izglītība, Eiropas Augstākās izglītības telpa, Boloņas process, Dublinas deskriptori, juniorkoledžas, kopienu koledžas ASV, koledžas Latvijā.*

Keywords: *short cycle higher education, European education area, Bologna Process, Dublin descriptors, junior colleges, community colleges in USA, colleges in Latvia.*

Īsā cikla augstākā izglītība ir salīdzinoši jauna Eiropas Augstākās izglītības telpā, taču ASV tā jau ir attīstījusies 120 gadus juniorkoledžās un kopienu koledžās. Šīs izglītības priekšrocība ir ne tikai salīdzinoši īsais studiju laiks. Īsā cikla augstākajai izglītībai ir duāls raksturs: tā dod iespēju apgūt profesionālas zināšanas un kļūt par vidējā līmeņa speciālistu, kā arī iegūt akadēmiskas zināšanas un kredītpunktus studijām augstākās izglītības nākamajos ciklos. Rakstā aplūkota gan ASV pieredze, gan īsā cikla augstākās izglītības integrācija Boloņas procesā un ar to saistītās problēmas. Analizēta Latvijas 20 gadu pieredze, kas kopumā vērtēta pozitīvi salīdzinājumā ar daudzām citām Eiropas valstīm. Pievērsta uzmanība riskiem Latvijas koledžu attīstībā.

Ievads

Izglītības nozīme augstu vērtēta jebkurā sabiedrībā un jebkuros laikos. Individīdam izglītība paredz iespējas īstenot savus mērķus un veidot sekmīgu karjeru, saņemot adekvātu atalgojumu. Izglītība indivīdam ļauj apzināti un mērķtiecīgi iesaistīties sociālajā dzīvē un sabiedriskajos procesos, dodot savu ieguldījumu pilsoniskas sabiedrības veidošanā. Izglītība un izglītota sabiedrība kopumā ir pamats tās labklājībai un sekmīgai sociāli ekonomiskai attīstībai.

Īpaša vieta un nozīme izglītības sistēmā vienmēr ir bijusi un ir augstākajai izglītībai. Tas nav tikai šī izglītības veida jeb izglītības pakāpes formāla prestiža jautājums vai sabiedrības stereotips. Augstākā izglītība jeb terciārā izglītība ir augstākās izglītības pakāpe hierarhiskajā izglītības sistēmā, ko apgūt var tikai pēc vidējās izglītības iegūšanas, pirms kā, savukārt, iegūta pamatzglītība. Augstākā izglītība atšķiras no divām pārējām zemākajām izglītības pakāpēm ar iegūto zināšanu apjomu un plašumu, dziļumu, izpratnes un radošuma līmeni, spējām analizēt, kritiski domāt un teoriju adekvāti saistīt ar praksi un praktisko darbību.

Augstākā izglītība kā salīdzinoši elitāras izglītības veids kļūst arvien demokrātiskāka un pieejamāka. To veicina valstis, savu apņemšanos stiprinot arī starptautiskajos tiesību

dokumentos. Apvienoto Nāciju Organizācijas 1966.gada Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13.pantā nosaka, ka augstākajai izglītībai jābūt visiem pieejamai un valstīm šai ziņā jāveic visi nepieciešamie pasākumi, tajā skaitā pakāpeniski ieviešot bezmaksas izglītību.¹

Augstākā izglītība izsenis lepojusies ar akadēmiskajām un fundamentāli teorētiskajām zināšanām, pētnieciskā un radošā darba iemaņām, ko tā allaž devusi studējošiem, īpaši klasiskajās jeb zinātņu universitātēs. Mūsdienās augstākās izglītības misija mainās. Arvien vairāk tā orientējas uz akadēmisko zināšanu ciešāku sasaisti ar praktiskām zināšanām un iemaņām, darba tirgū pieprasītām profesijām. Pasaules banka aicina valstis šajā jomā pievērst vēl lielāku uzmanību.²

Augstāko izglītību šajā gadsimtā skar ne tikai tehnoloģiju īpaši straujā attīstība un būtiskas izmaiņas darba tirgus struktūrā, bet arī zināšanu un informācijas bums pasaulē. Ja līdz 1950.gadam pasaulē uzkrātais cilvēces zināšanu daudzums dubultojs ik gadsimtu, pēc tam – katru nākamo 25 gadu laikā, bet no 2000.gada – katru gadu, tad tagad jau tiek lēsts, ka cilvēces zināšanu apjoms dubultojas gandrīz ik dienu.³ Klasiskās universitātes un augstākās izglītības studijas tajās XXI gs. tikai ar grūtībām spēj pielāgoties šim zināšanu pieauguma cunami. Lieta tāda, ka pie tagadējās kārtības, kad bakalaura studijas ilgst vismaz trīs gadus un vēl divus gadus magistrantūrā, pirmajā kursā iegūtās zināšanas piektajā studiju gadā jau ir zināmā mērā novecojušas. Katrā ziņā nevienas universitātes absolvents vairs nevar rēķināties ar to, ka viņš būtu ieguvis zināšanas visam mūžam, kā tas bija vēl gadus 50 atpakaļ. Tāpēc arī augstākajā izglītībā attīstās un nostiprinās jauna studiju filozofija, ko apzīmē ar terminu “mūžizglītība” un jauni studiju veidi – tādi kā īsā cikla profesionālā augstākā izglītība. Apvienoto Nāciju organizācijas izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) Starptautiskajā standartizētajā izglītības klasifikācijā (ISCED) īsā cikla augstākā izglītība definēta kā praktiski orientēta profesionāli specifiska pēcvidusskolas izglītība, lai sagatavotu studentus darba tirgum, kā arī studijām citās augstākās izglītības programmās, t.sk. bakalaura vai maģistra līmenī.⁴

¹ 1996.gada Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām.– mfa.gov.lv /ministrija/ - <https://www.mfa.gov.lv/ministrija/latvijas-parstavis-starptautiskajas-cilvektiesibu-institucijas/latvijas-republikas-nacionalie-zinojumi-par-starptautisko-konvenciju-izpildi/1966-gada-starptautiskais-pakts-par-ekonomiskajam-socialajam-un-kulturas-tiesibam>.–(Resurss apskatīts 31.01.2021.).

² The changing Nature of work: World Development Report.– Washington: World Bank Publications, 2019.– p.78.

³ Sandle T. Op – Ed: Knowledge doubles almost every day, and it's set to increase// Digital Journal, Nov. 23, 2018. – <http://www.digitaljournal.com/tech-and-science/science/op-ed-knowledge-doubles-almost-every-day-and-it-s-set-to-increase/article/537543>.– (Resurss apskatīts 31.01.2021.).

⁴ International Standard Classification of Education ISCED 2011.– Montreal: UNESCO Institute for Statistics, 2012.– pp. 47 – 48.

Šis augstākās izglītības veids faktiski tomēr nav jauns, jo tā pirmsākumi meklējami 120 gadu senā pagātnē ASV, taču tā atdzimšanu un uzplaukumu noteikusi nepieciešamība pielāgoties sabiedrības un tehnoloģiju attīstības tendencēm. Sabiedrības attīstība un labklājība arvien vairāk kļūst atkarīga no tās izglītības līmeņa un teorētisko zināšanu sasaiste ar praksi iegūst lielāku aktualitāti un nozīmi.

Īsā cikla augstākā izglītība lielā mērā atbilst šīm jaunajām sabiedrības attīstības prasībām un vajadzībām. Pirmkārt, tā iegūstama salīdzinoši īsā laikā – lielākoties divos gados; otrkārt, tā balstās uz augstākajā izglītībā pastāvošajām metodēm un standartiem, kas absolventiem ļauj nepieciešamības gadījumā sekmīgi turpināt studijas bakalaura cikla programmu vēlākajos posmos; treškārt, tā daudz lielākā mērā ir orientēta uz profesionālo zināšanu un konkrētas profesijas apguvi, neatstājot novārtā teorētiskās zināšanas un radošumu; ceturtkārt, tā sekmīgi integrējama mūžizglītības procesā, atvieglojot jebkura vecuma pieaugušo iesaisti kvalitatīvā praktiski noderīgā augstākajā izglītībā.

Īsā cikla augstākā izglītība ir salīdzinoši jauns termins, ko pārsvarā lieto Eiropā. Latvijā 20 gadu garumā to sauca par pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. ASV, Kanādā, Korejā, Japānā u.c. to apzīmē kā divgadīgo asociētā grāda augstāko izglītību un parasti to iegūst kopienū, pilsētas vai juniorkoledžās. Citās valstīs šo izglītību ieguvušie iegūst pamatgrādu, diplomu, sertifikātu vai cita veida un nosaukuma titulu. Liela ir institūciju dažādība, kurās var iegūt īsā cikla profesionālo augstāko izglītību, sākot no universitātēm, augstskolām, koledžām, reģionālajiem tehniskajiem institūtiem, līdz pat pieaugušo tālākizglītības organizācijām un dažu valstu vidusskolām.

Ne visās valstīs īsā cikla profesionālā augstākā izglītība atzīta kā pirmā cikla (bakalaura) daļa un ne visur un ne vienmēr tajā iegūtie kredītpunkti vai apgūtie studiju kursi tiek automātiski pārskaitīti studiju turpināšanai tālākajos augstākās izglītības līmeņos un posmos, piemēram, bakalaura programmās. Dažās valstīs tiek nošķirti termini profesionālā (*professional*) izglītība un arodizglītības (*vocational education*), kas netiek atzīta kā augstākās izglītības sastāvdaļa.

Sarežģītā, daudzveidīgā un bieži vien arī neierastā īsā cikla augstākā izglītība, ņemot vērā tās jēdziena dažādo saturu dažādās valstīs, apgrūtinā ne tikai šī izglītības veida attīstību, unifikāciju un internacionalizāciju, bet arī padara to grūti saprotamu un novērtējamu pat valstu vietējās sabiedrībās – īpaši tajās valstīs, kurās šī izglītība ieviesta gadus 10 vai 20 atpakaļ. Dažkārt šī nezināšana savijas ar sabiedrības stereotipiem par ārpus universitāšu izglītību kā kaut ko maznozīmīgāku un nekvalitatīvāku. Šīs izglītības prestižu neviņo arī fakts, ka tā ir daudz demokrātiskāka, atvērtāka daudz plašākam interesentu skaitam nekā elitārās universitātēs un augstskolās iegūstamā.

Amerikāņu modelis – kopienu jeb juniorkoledžu augstākā izglītība

Amerikas Savienotajās Valstīs kopienu koledžas, ko dažkārt dēvē par juniorkoledžām, tehniskajām koledžām, divu gadu koledžām, pilsētu koledžām vai asociētā grāda koledžām, galvenokārt ir divgadīgas attiecīgā štata jeb pavalsts iestādes, kas nodrošina zemākās pakāpes augstāko izglītību, ko dēvē arī par tālākizglītību. Tās ir koledžas, kurās iegūtā izglītība gandrīz pilnībā atbilst Eiropas īsā cikla augstākajai izglītībai un kas ir pavisam tuvas Latvijas koledžu pirmā līmeņa profesionālajai augstākajai izglītībai. Atšķirība tikai tā, ka ASV un citās valstīs ārpus Eiropas termins „īsā cikla augstākā izglītība” netiek lietots, bet tā ekvivalents ir kopienu koledžu izglītība kā augstākās izglītības zemākā jeb pamata pakāpe.

Kopienu koledžu pieredze ASV ir pamācoša, jo tās vairāk nekā 120 gadu vēsturē bijušas gan pārdomas, iebildumi un karstas diskusijas, gan sabiedrības atzinība un uzplaukuma periodi. Tas viss novedis pie šo koledžu mūsdienu modeļa, kas ieņem nozīmīgu, neaizstājamu vietu ASV augstākās izglītības sistēmā un kas kalpojis par paraugu daudzām pasaules valstīm, t.sk. Eiropā.

19.-20. gs. mijā vairāku Amerikas universitāšu prezidenti sāka runāt par to, ka pirmo divu gadu studijas ir samērā vispārīgas un tās varētu nodalīt, lai universitātes mācīšanas vietā varētu vairāk pievērsties pētījumiem. Tādējādi universitātēs studijas turpinātu tikai paši spējīgākie studenti un tās, bez šaubām, kļūtu elitārākas.

Jau 1892.gadā šīs idejas tika īstenotas Čikāgas universitātē, organizatoriski to sadalot divās atsevišķās daļās: juniorkoledžā un seniorkoledžā.⁵ Nākamajā stadijā bija paredzēts juniorkoledžas nodot vidusskolām. Tas arī īstenojās Džoljetas vidusskolā (*Joliet High School*) 1901.gadā, iekļaujot tās pēcvidusskolas programmās koledžas līmeņa kursus. Tā radās pirmā publiskā juniorkoledža Amerikā, kurā studijas sāka pirmie seši studenti (tagad Džoljetas juniorkoledžā studē 30000 studentu).

Universitāšu spiediena rezultātā arvien vairāk vidusskolu dibināja juniorkoledžas. To skaits gan palielinājās diezgan lēnām, tām iegūstot atzinību vidusšķiras ģimenēs un pieaugot to piederības sajūtai vietējās sabiedrības kopienām. Tomēr vēl pagājušā gadsimta 20. gadu sākumā šīs koledžas nebija pietiekami atpazītas un atzītas sabiedrībā un to popularitāte nebija augsta. Seniorkoledžas un universitātes tās negribīgi respektēja gan savu ambīciju, gan nepietiekamā akadēmiskuma līmeņa dēļ juniorkoledžās.

Pagājušā gadsimta 20. un 30.gados juniorkoledžas mainīja savu izglītošanas stratēģiju. Tās savās studiju programmās mazināja akadēmiskās izglītības īpatsvaru un orientāciju uz

⁵ Drury R.L. Community Colleges in America: A Historical Perspective// Inquiry, Vol.8, Number 1, Spring 2003.–

<https://eric.ed.gov/?id=EJ876835#:~:text=Drury%20Richard%20L.&text=Drury%20traces%20the%20development%20of,factors%20that%20influenced%20their%20development.>– (Resurss apskatīts 31.01.2021).

studentu sagatavošanu universitātēm. Tā vietā tās daudz vairāk pievērsās arodizglītībai un speciālistu sagatavošanai. Tas īpaši attaisnojās ekonomikas krīzes un Lielās depresijas apstākļos. Juniorkoledžas pierādīja savu spēju īsā laikā un pietiekoši lēti un labā kvalitātē sagatavot salīdzinoši augsta līmeņa nepieciešamos speciālistus ekonomikas atjaunošanai. Juniorkoledžās uzņemto studentu skaits laikā no 1929.gada līdz 1939.gadam palielinājās no 56 000 līdz 150 000.⁶ Šajā laikā juniorkoledžas, kuras arvien vairāk un ciešāk bija saistītas ar vietējiem uzņēmējiem un vietējās sabiedrības kopienām, nereti sāka saukt par kopienu koledžām (*community colleges*). Juniorkoledžu (kopienu koledžu) lomas un autoritātes pieaugums sabiedrībā šajā laikā rosināja diskusijas par to izglītības līmeni un piederību augstākajai izglītībai. Tam sekoja oponentu (galvenokārt – universitāšu prezidentu) asi iebildumi un argumenti, kādēļ šīs koledžas būtu atstājamas vidējās izglītības sektorā.⁷ Tomēr beigu beigās tās tika atzītas par augstākās izglītības daļu.⁸

Pēc Otrā pasaules kara juniorkoledžas, kuras arvien biežāk dēvēja par kopienu koledžām, piedzīvoja jaunu uzplaukumu sakarā ar ekonomikas atjaunošanu un nepieciešamību augstāko izglītību nodrošināt ātri un iespējami lielākam cilvēku skaitam. 60.gadu sākumā šī tendence turpinājās – katru nedēļu ASV tika dibināta kāda jauna kopienu koledža.⁹ Arī pēc tam 70.gadu laikā kopienu koledžās uzņemto studentu skaits no 1,6 miljoniem palielinājās līdz 4,5 miljoniem 1980.gadā.¹⁰ Šajā laikā kopienu koledžas arvien vairāk orientējās uz darba tirgus vajadzību nodrošināšanu – mazāk rūpējoties par studentu sagatavošanu studiju turpināšanai četrgadīgajās koledžās un universitātēs.

Tagad ASV ir nedaudz vairāk kā 1000 kopienu koledžu, kurās mācās 12 miljoni studentu, veidojot šīs valsts augstākās izglītības lielāko un saturiski daudzveidīgāko sektoru (41%).¹¹ Aizvadītajos desmit gados pēc pasaules globālās ekonomiskās krīzes studentu skaits ir nedaudz samazinājies, bet tagad stabilizējies. Kopienu koledžās 36% ir pilna laika studējošie un 64% - nepilna laika studējošie; studējošo vidējais vecums ir 26 gadi.¹² Vidējā studiju maksa

⁶ Drury R.L. Community Colleges in America: A Historical Perspective// Inquiry, Vol.8, Number 1, Spring 2003.–

<https://eric.ed.gov/?id=EJ876835#:~:text=Drury%2C%20Richard%20L.&text=Drury%20traces%20the%20development%20of,factors%20that%20influenced%20their%20development.–> (Resurss apskatīts 31.01.2021).

⁷ Frye J.H. Leadership Ideology and Institutional Development in the Public Junior College, 1900 – 1940. Loyola eCommons, 1990. Theses and Dissertations, 2892.–

https://ecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3891&context=luc_diss.– (Resurss apskatīts 31.01.2021.).

⁸ Drury R.L. Community Colleges in America: A Historical Perspective// Inquiry, Vol.8, Number 1, Spring 2003.–

<https://eric.ed.gov/?id=EJ876835#:~:text=Drury%2C%20Richard%20L.&text=Drury%20traces%20the%20development%20of,factors%20that%20influenced%20their%20development.–> (Resurss apskatīts 31.01.2021).

⁹ Turpat.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Fast Facts 2020. American Association of Community Colleges. – <https://www.aacc.nche.edu/research-trends/fast-facts/>.– (Resurss apskatīts 1.02.2021.).

¹² Turpat.

gadā ir 3700 USD,¹³ kas ir daudz zemāka nekā pārējās augstākās izglītības institūcijās. Pieaug to kopienu koledžu skaits, kas nodrošina studijas bez maksas.

Studējošie kopienu koledžās pēc to studiju satura, ilguma un mērķa klasificējami divās atšķirīgās galvenajās kategorijās. Lielākā daļa – vairāk nekā puse no visiem studējošiem ar vidusskolas izglītību studē divus gadus, iegūstot asociēto grādu (zinātnē, mākslā, vispārējās studijās vai lietišķajā zinātnē). Tas ļauj ieņemt amatus noteiktās profesijās, kas atbilst vidēja līmeņa speciālistiem. Kopienu koledžas parasti noslēdz līgumus ar tuvumā esošajām augstskolām (četrgadīgajām augstākās izglītības institūcijām) un universitātēm, kuras automātiski pārskaita koledžā apgūtos studiju kursus bakalaura grāda iegūšanai. Dažas koledžas vienojušās ar augstskolām par iespēju pabeigt bakalaura programmu tālmācībā vai klātienē tās pašas kopienas koledžas telpās. Apmēram 30% kopienu koledžu studenti turpina studijas bakalaura programmās četrgadīgās augstskolās, taču, kā liecina statistika, sešu gadu laikā tikai 13% no šiem studentiem tiešām arī iegūst bakalaura grādu.¹⁴ Jauna tendence kopienu koledžu attīstībā ir atsevišķu bakalaura programmu ieviešana dažās no tām, attiecīgi pagarinot studiju laiku un dažkārt arī mainot koledžas nosaukumu, atsakoties no vārda “kopienas”.¹⁵ Tiesības kopienu koledžām piešķirt bakalaura grādus noteiktās studiju programmās ir spēkā 23 štatos 65 koledžās.¹⁶

Otra studējošo grupu kopienu koledžās (47% no visiem studējošiem)¹⁷ ir dažāda veida un dažāda ilguma kursu klausītāji, kas domāti profesionālās kvalifikācijas pilnveidei un tālākizglītībai. Šos kursus sekmīgi pabeigušie studenti saņem sertifikātu attiecīgās apmācības jomā, kas nepieciešams valsts pārbaudījumu kārtošana noteiktās specifiskās profesijās vai arī iegūtais sertifikāts izmantojams priekšrocību gūšanai profesionālajā karjerā.

Lielākā daļa kopienu koledžu ASV darbojas kā štata augstākās izglītības patstāvīgas institūcijas ar savu administrāciju. Nelielai daļai no tām ir štata universitātes nodaļas statuss, kas samērā maz ietekmē to patstāvību. Visas kopienu koledžas pārvalda pilnvaroto padome, kuras locekļus ieceļ štata gubernators vai padome, kuru ievēl kopienas koledžas rajonā dzīvojošie pilsoņi. ASV ir izplatīta vairāku patstāvīgu kopienu koledžu atrašanās vienā kopīgā

¹³ Fast Facts 2020. American Association of Community Colleges. – <https://www.aacc.nche.edu/research-trends/fast-facts/>.– (Resurss apskatīts 1.02.2021.).

¹⁴ Barshay J. Why so few students transfer from community colleges to four-year universities// The Hechinger Report, June 1, 2020.– <https://hechingerreport.org/why-so-few-students-transfer-from-community-colleges-to-four-year-universities/>.– (Resurss apskatīts 01.02.2021.).

¹⁵ Chen G. New Bachelor's Degrees Offered at Community Colleges. November 5, 2020. – <https://www.communitycollegereview.com/blog/new-bachelors-degrees-offered-at-community-colleges/>.– (Resurss apskatīts 01.02.2021.).

¹⁶ Fulton M. Community Colleges expanded role into Awarding Bachelor's Degrees - ECS Education Policy Analysis. April 2015.– www.ecs.org.– (Resurss apskatīts 23.11.2020.).

¹⁷ Fast Facts 2020. American Association of Community Colleges. – <https://www.aacc.nche.edu/research-trends/fast-facts/>.– (Resurss apskatīts 01.02.2021.).

teritorijā, ko sauc par multikoledžu rajonu. Tajā parasti ir viena kopīga pilnvaroto padome visām kopienu koledžām. Pilnvaroto padome izvēlas kopienu koledžas prezidentu (dažkārt to sauc par kancleru).

Kopienu koledžu interešu aizstāvībai ASV darbojas Amerikas Kopienu koledžu asociācija, kas ir 1920.gadā dibinātās Amerikas Juniorkoledžu asociācijas pēctece. Tā regulāri kopš 1930.gada izdod kopienu koledžu žurnālu. Amerikas Kopienu koledžu asociācija ir Koledžu un politehnisko augstskolu pasaules federācijas dalībniece. Šīs federācijas dalībniece kopš 2013.gada ir arī Juridiskā koledža (Rīga), kura tieši sadarbojas arī ar Amerikas Kopienu koledžu asociāciju, piedaloties tās kongresos un semināros, apmainoties ar informāciju.

Amerikas kopienu koledžu modelis sekmīgi tiek izmantots Kanādā, kur gan katrā provincē ir autonoma un atšķirīga augstākās izglītības sistēma. Divās Kanādas rietumu provincēs, kur ir divgadīgās kopienu koledžas, to absolventi līdzīgi kā ASV iegūst asociēto grādu un var turpināt studijas bakalaura programmu vēlākajos posmos tajās universitātēs, ar kurām koledžas noslēgušas līgumus.

Austrālijā Amerikas kopienu koledžu ekvivalents ir Tehniskās un tālākizglītības koledžas (*Technical and Further Education colleges – TAFEs*), kurās sagatavo dažāda līmeņa speciālistus, t.sk. tādus, kas pielīdzināmi bakalaura kvalifikācijai. Šo koledžu absolventi saņem dažāda līmeņa sertifikātus un diplomus, kas atbilst dažādās profesijās noteiktajām un nepieciešamajām kvalifikācijām. No 2004.gada TAFEs var piešķirt arī no ASV aizgūtos asociētos grādus. Noteiktos gadījumos TAFE iegūtos kredītus daļēji var pārskaitīt universitāšu bakalaura programmās. No 2002.gada TAFE noteiktos gadījumos piešķir arī bakalaura grādus atbilstošās programmās.¹⁸

Mūsdienu Japānas augstākās izglītības sistēma tapusi, izmantojot vairāku rietumvalstu un ASV pieredzi. Gan juniorkoledžu, gan kopienu koledžu sistēma pārņemta no ASV. Tajās abās studijas ilgst divus gadus, tās orientētas uz vidējā līmeņa speciālistu sagatavošanu un to absolventi iegūst sertifikātu, diplomu vai asociēto grādu. Zīmīgi, ka kopienu koledžas atšķirībā no juniorkoledžām Japānā balstās uz duālu izglītības filozofiju, t.i. studenti vienlaikus mācās arī universitātē. Tas nozīmē, ka students gūst akadēmiskās zināšanas universitātē dienas pirmajā pusē un profesionālās iemaņas koledžā dienas otrajā pusē. Pēc absolvēšanas vienlaikus tiek piešķirts gan universitātes bakalaura grāds, gan koledžas asociētais grāds vai diploms.¹⁹

¹⁸ TAFE: Australian College Association.– <https://smapse.com/tafe-australia-college-association/>.–(Resurss apskatīts 02.02.2021.).

¹⁹ Kogirima A. Semman Gakko (Professional Training Colleges) in Japan. National Institute for Educational Policy Research (MEXT).– <https://www.nier.go.jp/English/educationjapan/pdf/201403SMG.pdf>.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

Amerikāņu kopienu koledžu sistēma, ko varam pielīdzināt īsā cikla augstākajai izglītībai Eiropas izpratnē, darbojas arī Brazīlijā, Dienvidkorejā, Filipīnās, Honkongā (no 2000.gada), Indijā, Meksikā un daudzās citās pasaules valstīs.

Īsā cikla augstākā izglītība Boloņas procesā Eiropā

Boloņas process ieņem nozīmīgu vietu īsā cikla profesionālās augstākās izglītības ieviešanā un attīstībā Eiropas Augstākās izglītības telpā. Boloņas process sākās 1999.gadā, kad Eiropas 29 valstu izglītības ministri parakstīja deklarāciju par sadarbību Eiropas vienotas augstākās izglītības telpas veidošanā. 2021.gadā Boloņas procesā bija iesaistījušās 49 valstis un Latvija ir viena no tām jau kopš 1999.gada.

Sākotnēji Boloņas procesa ietvaros īsā cikla augstākās izglītības jautājumi netika skarti. Tomēr jau 2003.gadā ministru sanāksmē Berlīnē uzdeva Boloņas procesa Starptautiskās vadības grupai izpētīt, vai un kā īsā cikla augstākā izglītība varētu būt saistāma ar pirmo augstākās izglītības ciklu²⁰ (bakalaura vai tam ekvivalentu līmeni). Faktiski šī uzdevuma īstenošanā aktīvi iesaistījās neformālā Apvienotā kvalitātes grupa, kurā darbojās izglītības jomas speciālisti un eksperti no dažādām valstīm un dažādām starptautiskām organizācijām un kura jau 2002.gadā Dublinā bija piedāvājusi bakalaura un maģistra ciklu deskriptorus (kritērijus). Ņemot vērā Berlīnes sanāksmes lēmumus, tā īsā laikā izstrādāja un 2004.gada 18.oktobrī Dublinā piedāvāja augstākās izglītības īsā cikla (kā pirmā cikla daļas) deskriptorus, tādējādi noslēdzot visu augstākās izglītības ciklu deskriptoru izstrādi (Dublinas deskriptori). Tie cita starpā noteica, ka augstākās izglītības īsā cikla apgūšanai jāpierāda zināšanas un sapratne, kas balstās uz vispārējo vidējo izglītību un tālāka augstāka līmeņa mācību grāmatām; šādām zināšanām jānodrošina pamats darba laukam vai arodam, personīgai attīstībai un tālākām studijām, lai pabeigtu pirmo ciklu.²¹ Jau nākamajā Boloņas procesa izglītības ministru sanāksmē Bergenā 2005.gadā Dublinas deskriptori tika apstiprināti, iegūstot apzīmējumu “Kvalifikācijas ietvarstruktūra Eiropas Augstākās izglītības telpai”.²²

Pēc Bergenas sanāksmes 2005.gadā sākās darbs pie plašākas visaptverošas Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras (EKI)²³ izveidošanas, kas kalpotu kā tulkošanas rīks dažādām nacionālo kvalifikāciju ietvarstruktūrām un veicinātu dažādu kvalifikāciju pārredzamību,

²⁰ “Realising the European Higher Education Area” Communique of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003, p.4.– http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2003_Berlin/28/4/2003_Berlin_Communique_English_577284.pdf.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

²¹ Shared “Dublin” descriptors for Short Cycle, First Cycle and Third Cycle Awards. A report from a Joint Quality Initiative informal group (contributors to the document are provided in the Annex). 18 October 2004.– http://www.aqu.cat/docdoc_24496811_1.pdf.– (Resurss apskatīts 5.12.2020.).

²² Qualifications Frameworks in the European Higher Education Area (QF-EHEA).

²³ European Qualifications Framework (EQF).

salīdzināmību un pārnesamību. EKI apstiprināja Eiropas Komisija 2011.gadā (precizējumi 2017.gadā) un tā aptver visu veidu un visu kvalifikāciju līmeņus, sākot no pirmā (vispārējās pamatzināšanas) un beidzot ar astoto līmeni – visaugstāko zināšanu un prasmju līmeni.

Boloņas procesa ministru sanāksmē Bukarestē 2012.gadā tika pozitīvi novērtēta Eiropas Komisijas apstiprinātā Eiropas Kvalifikāciju ietvarstruktūra un ministri apņēmas integrēt un savienot tās līmeņus ar Eiropas Augstākās izglītības telpas kvalifikācijas ietvarstruktūru, t.sk. īsā cikla kvalifikācijas atbilstību piektajam līmenim EKI. Turpmākajos desmit gados pēc Bukarestes sanāksmes šāda atbilstība nav tikusi apšaubīta. Piektais EKI līmenis, kurā noteiktās zināšanas, prasmes un atbildību var sasniegt īsā cikla augstākajā izglītībā vai arī citos, t.sk. neformālos, ceļos, paredz visaptverošas, specializētas, praktiskas un teorētiskas zināšanas darba vai studiju jomā; plašu kognitīvo un praktisko iemaņu klāstu, kas vajadzīgs, lai izstrādātu abstraktas problēmas radošus risinājumus; spēju īstenot vadību un uzraudzību, ja notiek neparedzamas izmaiņas, kā arī attīstīt savu un citu sniegumu.²⁴

Daudzās izmaiņas Eiropas un citu pasaules reģionu izglītībā noteica nepieciešamību pārskatīt 1997.gadā pieņemto Starptautisko standartizēto izglītības klasifikāciju (ISCED).²⁵ Jaunajā redakcijā tā pieņemta UNESCO Ģenerālajā asamblejā 2011.gada novembrī. ISCED – 2011 versijā pilnībā integrēti Boloņas procesa augstākās izglītības cikli, iekaitot īsā cikla augstāko izglītību, kas atbilst piektajam kvalifikāciju līmenim. Šajā dokumentā piektais kvalifikāciju līmenis “īsā cikla augstākā izglītība” skaidrots kā tāds, kurā studējošiem nodrošina profesionālas zināšanas, prasmes un kompetences. Tipiski tās ir praktiski orientētas un profesionāli specifiskas programmas, kuras sagatavo studentus darba tirgum. Tomēr šīs programmas var nodrošināt arī pāreju uz citām augstākās izglītības programmām. Tās var būt arī akadēmiskas zem bakalaura programmu līmeņa. Šo programmu īstenošanas laika minimums ir divi gadi, bet parasti (ne vienmēr) tās ir īsākas par trim gadiem.²⁶

Boloņas procesa ministru sanāksmē Erevānā 2015.gadā tika apstiprināti Standarti un vadlīnijas kvalitātes nodrošināšanai Eiropas Augstākās izglītības telpā (ESG).²⁷ Šajā dokumentā noteikts, ka arī pašām institūcijām, kas īsteno jebkura līmeņa augstākās izglītības programmas, jāatbilst ESG prasībām. Turklāt, lai to nodrošinātu, jāveic šo institūciju ārēja akreditācija, ko cikliski īsteno neatkarīgas noteiktām prasībām atbilstošas aģentūras. Ministri

²⁴ Descriptors defining levels in the European Qualifications Framework (EQF) Source.– <https://ec.europa.eu/ploteus/content/descriptors-page>.– (Resurss apskatīts 29.12.2020.).

²⁵ International Standard Classification of Education (ISCED).

²⁶ International Standard Classifications of Education ISCED 2011.– Montreal: UNESCO Institute for Statistics, 2012.– p. 48.

²⁷ Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG).– <https://eua.eu/downloads/content/standards%20and%20guidelines%20for%20quality%20assurance0in%20the%20european%20higher%20education%20area%20esg%202015.pdf> .– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

vēlreiz apstiprināja apņemšanos īsā cikla kvalifikācijas iekļaut Eiropas Augstākās izglītības telpas kvalifikāciju ietvarstruktūrā, balstoties uz Dublinas deskriptoriem un nodrošināt arī īsā cikla augstākās izglītības kvalitāti atbilstoši Erevānā apstiprinātajiem ESG. Valstis tika aicinātas nodrošināt īsā cikla augstākās izglītības kvalifikāciju atzīšanu pašu sistēmās arī tad, ja tās pašas neīsteno šādu kvalifikāciju.²⁸

Diskusijas par īsā cikla izglītību un kvalifikācijām turpinājās Boloņas procesa ministru sanāksmē Parīzē 2018.gadā, kur ministri atzinīgi novērtēja īsā cikla augstākās izglītības misiju attiecībā uz darba tirgu, tālākajām studijām un sociālo kohēziju. Ministri vienojās atzīt īsā cikla kvalifikācijas kā patstāvīgu līmeni Eiropas Augstākās izglītības telpas kvalifikāciju infrastruktūrā kā to faktiski jau bija sagatavojuši un iezīmējuši Erevānas sanāksme. Ņemot vērā, ka ne visās valstīs ir un ne visas valstis plāno ieviest īsā cikla kvalifikācijas, Parīzē arī vienojās, ka katra valsts var lemt vai un kā integrēt īsā cikla kvalifikācijas to nacionālajās ietvarstruktūrās.²⁹

Parīzes sanāksmē jaunā redakcijā pieņēma Eiropas Augstākās izglītības telpas kvalifikāciju ietvarstruktūru, precizējot visu augstākās izglītības ciklu mācīšanās rezultātus un iegūstamos kredītpunktus. Attiecībā uz īsā cikla kvalifikācijām noteikts, ka to apguvējiem jāaplicina zināšanas un izpratne studiju jomā, kas balstīta uz vispārējo izglītību un parasti ir salīdzinoši augstākā līmenī, ko apgūst no atbilstošām mācību grāmatām; tādas zināšanas nodrošina pamatu darbam vai arodam, personīgai attīstībai un turpmākajām studijām, lai pabeigtu pirmo ciklu.³⁰

Īsā cikla augstākā izglītība Eiropā nav Boloņas procesa jaunievedums. Tās saknes Eiropā meklējamas jau pagājušā gadsimta otrajā pusē un visticamāk aizgūtas no ASV kopienu koledžu pieredzes, kad tās piedzīvoja savus uzplaukuma gadus. Pagājušā gadsimta sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados īsā cikla augstāko izglītību ieviesa angļiski runājošajā Lielbritānijā un Īrijā, kā arī Francijā, Norvēģijā un Kiprā. Otrajā grupā – galvenokārt Centrālās vai Austrumeiropas valstīs (Bulgārija, Čehija, Ungārija, Slovēnija, Latvija), kā arī Islandē īsā cikla augstāko izglītību kā pēcvidusskolas augstāko izglītību ieviesa deviņdesmitajos gados vai

²⁸ Yerevan Communique 2015. Bologna process. European Higher education Area.– http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/YerevanCommuniqueFinal_613707.pdf .– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

²⁹ Paris Communique. Paris, May 2018. Bologna Process. European Higher Area.– http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf .– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

³⁰ The framework of qualifications for the European higher education area. Appendix III: Overarching Framework of Qualifications of the European Higher Education Area (revised 2018).– http://ehea.info/media.ehea.info/file/2018_Paris/77/8/EHEAParis2018_Communique_AppendixIII_952778.pdf .– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

gadsimtu mijā.³¹ Visbeidzot, lielākā daļa valstu šo izglītības ciklu ieviesa pēc tā iekļaušanas Eiropas Augstākās izglītības telpas kvalifikāciju ietvarstruktūrā Boloņas procesa ietvaros.

Īsā cikla programmas augstākajā izglītībā 2021.gada sākumā bija jau ieviestas vai tās gatavojās ieviest Eiropas Augstākās izglītības telpas valstu lielākā daļa. Apmēram 26 valstu vidū ir Lielbritānija, Francija, Spānija, Itālija, Dānija, Zviedrija, Norvēģija, Portugāle, Turcija un Ukraina.

Lietuva izdarīja izmaiņas savā Augstākās izglītības un pētniecības likumā 2018.gada 20.novembrī, ieviešot īsā cikla studijas augstākās izglītības sistēmā, taču faktiski vēl 2020.gadā šī norma nebija īstenota. Līdzīgā veidā Serbija iekļāva īso ciklu jaunajā Augstākās izglītības likumā (2019.gada martā). Pavisam nesen arī Polijā uzsākta īsā cikla programmu īstenošana, taču tikai Sociālā darba koledžās, kurās mācās 220 studenti.³² Čehijā turpinās diskusijas jau vairāk kā desmit gadus par īsā cikla programmu ieviešanu augstākajā izglītībā, kam pretojas universitātes. Arī Igaunija nav īstenojusi pirms desmit gadiem pausto apņemšanos³³ ieviest īsā cikla augstāko izglītību.

Īsā cikla augstākā izglītība Eiropas Augstākās izglītības telpā atšķirībā no citiem cikliem nav sasniegusi vienotu izpratni valstu vidū. Joprojām dažādi un ļoti atšķirīgi tiek vērtēta EKI 5.līmeņa jēga un būtība izglītības sistēmā. Vairākās valstīs uzskata, ka arī arodizglītībai var būt augstākais līmenis, kas atbilst EKI 5.līmenim, bet nav piederīgs augstākajai izglītībai. Citiem vārdiem, ir atšķirības formulējumā profesionālā augstākā izglītība un augstākā profesionālā izglītība. Ja profesionālās augstākās izglītības 5.līmenis Eiropas Augstākās izglītības telpā Boloņas procesā skaidri definēts, tad pats jēdziens “augstākā profesionālā izglītība” kā pēcvidusskolas izglītība, bet ne augstākā izglītība, nav definēts un tā piesaiste EKI 5.līmenim rada diskusijas un izpratnes atšķirības. Arī bieži lietoti termini “arodizglītība” un “profesionālā izglītība” tiek lietoti gan kā sinonīmi, gan kā atšķirīgi jēdzieni, kas situāciju padara vēl grūtāk saprotamu. Lietuvā, Šveicē un dažās citās valstīs jēdziens “arodizglītība” apzīmē vidējās izglītības veidu, bet “profesionālā izglītība” pēcvidusskolas vai augstākās izglītības veidu, kas ienes nedaudz lielāku skaidrību, taču terminoloģijas sakārtošana un vienādošana šajā jomā būtu starptautiski risināma.

Eiropas Augstākās izglītības telpas valstu atšķirības izpratnē par EKI 5.līmeni apliecina Eiropas Komisijas 2020.gada apkopojumu par Boloņas procesa ieviešanas stāvokli. Apmēram

³¹ Kirsch. M., Beernaert Y. Short Cycle Higher Education in Europe. Level 5: the Missing Link.– Brussels: EURASHE, 2011.– p. 35.

³² Education At a Glance 2019. OECD Indicators. Poland.– https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/EAG2019_CN_POL.pdf.– (Resurss apskatīts 03.02.2021.).

³³ Kirsch. M., Beernaert Y. Short Cycle Higher Education in Europe. Level 5: the Missing Link.– Brussels: EURASHE, 2011.– p. 34.

viena ceturtdaļa no valstīm nav ziņojusi par īsā cikla augstākās izglītības programmu eksistenci, taču Eiropsat dati liecina, ka šajās valstīs ir uzņemti studenti Starptautiskās standartizētās izglītības klasifikācijas 5.līmenī. Dažās valstīs tie gan ir nelielā skaitā: Vācijā – 300, Čehijā – 1000, Slovākijā – 3000, Šveicē – 4100, turpretim citās ievērojamā skaitā: Krievijā – 2941000, Kazahstānā – 94000, Austrijā – 76000, Azerbaidžānā – 3000, Moldovā – 1500.³⁴ Apmēram 10 valstīs, t.sk. Grieķijā, Somijā, Rumānijā, Baltkrievijā, Ziemeļmaķedonijā, Melnkalnē un Bosnijā Hercegovinā, Starptautiskās standartizētās izglītības klasifikācijas 5.līmenī nav uzņemti studenti 2016/2017. studiju gadā.³⁵

Eiropas Augstākās izglītības telpā īsā cikla augstākās izglītības programmās uzņemto studentu skaits laikā no 2003.gada līdz 2017.gadam pieaudzis 4,5 reizes. Ja 2003.gadā tika uzņemti 1,7 miljoni jeb 16% no visiem 16 miljoniem šajā gadā uzņemtajiem augstākās izglītības institūcijās,³⁶ tad 2016/2017.studiju gadā – 7,6 miljoni jeb 19,7% no visiem 37 miljoniem studentu, kas pievienojās augstākajai izglītībai šajā studiju gadā.³⁷

Lai pārlicinātos, cik lielā mērā īsā cikla augstākā izglītība tiešām ir daļa no augstākās izglītības, nav mazsvarīgi noskaidrot to institūciju statusu, kurās tā tiek īstenota. Acīmredzams, ka to nevarētu atzīt par pilntiesīgu augstāko izglītību, ja tā netiek iegūta augstākās izglītības institūcijā vai sadarbībā ar to.³⁸

Īsā cikla augstākā izglītība atbilstoši 5.līmenim Eiropā gandrīz vienmēr tiek īstenota augstākās izglītības institūcijās, izņemot dažus specifiskus gadījumus atsevišķās valstīs (piemēram, medicīnas māsu kursi Beļģijas flāmu vidusskolās). Tās ir ļoti dažādas, sākot no universitātēm un universitāšu koledžām, augstskolām (lietišķo zinātņu universitātēm), tehniskiem (tehnoloģiskiem) institūtiem un akadēmijām, profesionālajām, tehniskajām un cita veida koledžām, līdz pat pieaugušo un tālākizglītības un citu nosaukumu augstākās izglītības institūcijām. Šo institūciju daudzveidība un specifiskie nacionālie nosaukumi apgrūtina orientēšanos tajos un nesekmē starptautisko sadarbību. Turklāt gandrīz katrā valstī ir vairāku veidu augstākās izglītības institūcijas, kurās tiek īstenotas īsā cikla augstākās izglītības programmas.

³⁴ The European Higher Education Area in 2020. European Commission Bologna Process Implementation Report, p. 50.– <file:///Users/talavs/Downloads/EC0220828ENN.en.pdf>.– (Resurss apskatīts 31.01.2021.).

³⁵ Turpat, p.18.

³⁶ Cremononini L. Short-Cycle Higher Education: An International Review. Cheps. Center for Higher Education Policy Studies, 2010, p.4.– https://www.wissenschaftsmanagement-online.de/sites/www.wissenschaftsmanagement-online.de/files/migrated_wimoarticle/001_CHEPS5ShortCycleHE.pdf .– (Resurss apskatīts 01.01.2021.).

³⁷ The European Higher Education Area in 2020. European Commission Bologna Process Implementation Report, p. 18.– https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/european-higher-education-area-2020-bologna-process-implementation-report_en.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

³⁸ Kirsh M., Beernaert Y., Norgaard.S. Tertiary Short Cycle Education in Europe. EURASHE, 2003, p.25.– https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/TSC_in_Europe_May2003.pdf.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

Francijā īsā cikla augstākās izglītības programmas var apgūt Tehnoloģisko universitāšu institūtos 24 specializācijās, kā arī kopš 2007.gada – vairāk kā 2000 valsts un privāto liceju augstākajās tehniskajās nodaļās. Privātajos licejos apgūtās zināšanas šajās programmās pārbauda valsts eksāmenos.³⁹

Lielbritānijā īsā cikla augstāko izglītību var iegūt universitātēs, kas sadarbojas ar augstākās izglītības koledžām un tālākizglītības koledžām. Arī pieaugušo un tālākizglītības centros vai nodaļās var iegūt augstāko izglītību, kas atbilst bakalaura līmeņa pirmajam gadam un var tikt ieskaitīta tiem, kas apgūst bakalaura programmas.

Dānijā līdz 2012.gadam īsā cikla augstāko izglītību apguva biznesa koledžās un tehniskajās koledžās. Tagad tās apvienotas profesionālās augstākās izglītības akadēmijās.

Portugālē tehnisko specialitāšu īsā cikla augstākās izglītības programmas nodrošina vesels augstākās izglītības institūciju tīkls: valsts, privātās, kooperatīvās skolas, profesionālās skolas un centri, kurus visus pilnībā vai daļēji vada Nodarbinātības un arodapmācības institūts.

Vairāk nekā puse no Eiropas Augstākās izglītības telpas valstīm, kurās ir īsā cikla augstākā izglītība, to piedāvā apgūt arī universitātēs vai augstskolās. Tas atvieglo šo programmu absolventiem turpināt studijas tālākajos augstākās izglītības ciklos, taču nonāk pretrunā sākotnējam mērķim universitātēm koncentrēt uzmanību akadēmiskās izglītības apgūšanai un pētījumiem. Islandē, Nīderlandē un Turcijā īsā cikla augstāko izglītību var apgūt tikai universitātēs vai augstskolās.

Atbilstoši ESG nosacījumiem īsā cikla augstākā izglītība jāīsteno augstākās izglītības institūcijās neatkarīgi no nosaukuma. Viedokli, ka augstākā izglītība, kas nav iegūta augstākās izglītības institūcijā, nevar tikt atzīta par augstāko izglītību, paudušas šīs jomas starptautiskās organizācijas un starptautiski atzīti eksperti. Eiropas Augstākās izglītības institūciju asociācija (EURASHE) pie šāda atzinuma nonākusi savos divos padziļinātajos īsā cikla augstākās izglītības pētījumos Boloņas procesa dalībvalstīs 2003. un 2011.gadā : *“Lai redzētu, cik tālu terciārā īsā cikla izglītība patiesībā ir daļa no augstākās izglītības, svarīgi noskaidrot, kur terciārā īsā cikla augstākā izglītība tiek īstenota. Ir acīmredzami, ja apakšgrāda jeb terciārā īsā cikla augstākā izglītība netiek īstenota augstākās izglītības institūcijās, tā nevar tikt uzskatīta par augstāko”*.⁴⁰

Augstākās izglītības politikas studiju centrs ir konstatējis: *“Vairākumā valstu īsā cikla augstākā izglītība tiek īstenota universitātēs un/vai citās augstākās izglītības institūcijās, t.sk.*

³⁹ France. Short-Cycle Higher Education. Eurydice, 2018.– https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/france/short-cycle-higher-education_en.– (Resurss apskatīts 01.02.2021.).

⁴⁰ Kirsh M., Beernaert Y., Norgaard.S. Tertiary Short Cycle Education in Europe. EURASHE, 2003, p.25.– https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/TSC_in_Europe_May2003.pdf.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

*... Latvijā. Dažās valstīs īsā cikla augstākā izglītība netiek īstenota universitātēs/augstākās izglītības institūcijās... Tādējādi patiesībā tā nevar tikt atzīta par augstāko izglītību”.*⁴¹

Starptautiskās organizācijas CHAINS 5, kurā pārstāvētas 24 valstis un kas pēta un popularizē īsā cikla jeb Eiropas Kvalifikāciju ietvarstruktūras 5.līmeņa augstāko izglītību, prezidents Hanss Dāle aizstāv tādu pašu viedokli: *“Līdzīgi kā profesionālo izglītību var nodrošināt tikai atzīta profesionālas arodizglītības iestāde, tā arī īsā cikla augstāko izglītību var piedāvāt tikai formāli atzītas augstākās izglītības institūcijas”.*⁴²

Ne tikai institūciju dažādība un nepārskatāmība īsā cikla programmu īstenošanā Eiropas Augstākās izglītības telpā, bet arī tajā iegūstamo gala vērtējumu dokumentu un kvalifikāciju nosaukumu atšķirības bez padziļinātas izpētes nav saprotamas un to starptautiskā novērtēšana un salīdzināšana ir apgrūtināta. Francijā tie ir Tehnoloģisko universitāšu diplomu vai Augstākās izglītības tehniķa sertifikāti. Dažādu nosaukumu diplomu tiek piešķirti arī Lielbritānijā, Islandē, Portugālē, Kiprā, bet Ungārijā – sertifikāti un Īrijā – augstākie sertifikāti. Slovēnijā – koledžu beidzēji iegūst dokumentu ar kvalifikāciju: inženieris vai inženiere; tehnologs vai tehnoloģe; Norvēģijā – universitātes koledžas absolvents.⁴³

Tikai sešās valstīs iegūtā izglītība šajā līmenī tiek novērtēta ar grādiem: Dānijā tas ir akadēmiskais profesionālais grāds, Lielbritānijā un Maltā – pamata grāds, bet Nīderlandē un Beļģijas flāmu kopienā, kā arī Turcijā – asociētais grāds.

Pamatots ir priekšlikums ieviest vienotu grādu sistēmu Eiropas Augstākās izglītības telpas visu attiecīgo ciklu absolventiem, papildinot jau esošos bakalaura, maģistra un doktora grādus ar jaunu – asociēto grādu īsā cikla augstākās izglītības ieguvējiem.⁴⁴ Tas sakārtotu visas augstākās izglītības grādu sistēmu un padarītu visas augstākās izglītības grādu sistēmu un padarītu viegli identificējamu un atpazīstamu īsā cikla augstākās izglītības ieguvējus, kā arī celtu šī izglītības veida atpazīstamību starptautiski ne tikai Eiropā, bet daudz plašākā mērogā, kur asociētais grāds jau ir pazīstams.

Īsā cikla augstākās izglītības tiesiskais regulējums Eiropas Augstākās izglītības telpā lielākoties iekļauts valstu likumdošanas aktos par augstāko izglītību. Lielākajā daļā valstu

⁴¹ Cremononini L. Short-Cycle Higher Education: An International Review. CHEPS. Center for Higher Education Policy Studies, 2010, p.4.– https://www.wissenschaftsmanagement-online.de/sites/www.wissenschaftsmanagement-online.de/files/migrated_wimoarticle/001_CHEPS5ShortCycleHE.pdf.– (Resurss apskatīts 01.02.2021.).

⁴² Daale H. Short Cycle HE and Higher VET – and the EL5A. Presentation. Brussels, March 8, 2018.– <https://www.chain5.net/wp-content/uploads/2013/12/Short-Cycle-HE-and-Higher-VET-keynote-daale.pdf>.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

⁴³ Short Cycle Higher Education in Member States. CHAIN5. Community for level 5.– <https://www.chain5.net/wp-content/uploads/2013/12/2015-sche-national-reports.pdf>.– (Resurss apskatīts 03.02.2021.).

⁴⁴ Letter to Bologna Follow-up Group Secretariat by Hans Daale, President CHAIN5. July 2, 2018.– hea.info/Upload/Board_RO_MK_64_15_Letter_CHAIN5.pdf.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

izmaiņas likumdošanas aktos izdarītas 2005.-2009.gadā atbilstoši Boloņas procesa nostādnēm par šo izglītības ciklu. Valstis parasti nosaka institūcijas, kurās iespējams apgūt šī veida izglītību, iestāšanās nosacījumus un kursu organizāciju, studiju ilgumu un kredītpunktu pārskaitīšanas kārtību nākamo ciklu programmās. Vairākas valstis noteikušas maksimālo studiju maksu, bet atsevišķas valstis – arī minimālo studentu skaitu programmās vai grupās. Valstis arī noteikušas akreditācijas kārtību šī cikla programmām, kas tomēr vēl tālu ne visur atbilst standartiem un vadlīnijām kvalitātes nodrošināšanai Eiropas Augstākās izglītības telpā.

Boloņas procesa Romas sanāsmē 2020.gada 19.novembrī pausta ministru apņemšanās panākt, lai vismaz 20% studentu studiju laikā būtu arī studējuši ārvalstīs vai bijuši praksē ārvalstīs.⁴⁵ Lai šo apņemšanos īstenotu attiecībā uz īsā cikla studentiem, svarīgākais būtu sakārtot un daudz lielākā mērā vienādot šo programmu īstenošanu un attiecīgo institūciju darbību visā Eiropas Augstākās izglītības telpā.

Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība Latvijā

Pēc neatkarības atgūšanas Latvijā būtiskas reformas skāra arī augstāko izglītību, cenšoties to vairāk orientēt darba tirgus jaunajām prasībām. Tas atspoguļojās 1995.gada 2.novembrī pieņemtajā Augstskolu likumā. Tomēr ne visas tā nostādnēs šajā virzienā izrādījās veiksmīgas. Likuma 25.pantā definētās augstskolu koledžas tādā veidolā tā arī nekad netika izveidotas, jo tajās iegūstamo izglītību likums neatzina par pielīdzināmu augstākajai izglītībai.

Būtiska nozīme bija 1997.gadā Latvijas Republikas Augstākās izglītības padomē izstrādātajai un 1998.gadā Ministru kabinetā izskatītajai “Augstākās izglītības un augstskolu attīstības nacionālajai koncepcijai”.⁴⁶ Šajā koncepcijā lielākā uzmanība bija pievērsta tieši profesionālās augstākās izglītības attīstībai. Tā tālredzīgi un atbilstoši pasaules labākajai pieredzei, aicinot orientēties uz Norvēģijas, Dānijas, Zviedrijas, Islandes, Beļģijas un Nīderlandes pieredzi, paredzēja attīstīt “praktiski orientētas īsā studiju laika programmas augstākās izglītības koledžās”. Tā būtu universitātes tipa profesionālā augstākās izglītības pakāpe (1–3 gadi), kuru beidzot iegūtu kvalifikācijas diplomu šaurākā specialitātē. Koncepcija arī noteica skaidru uzdevumu – noteikt “augstākās izglītības koledžu” tiesisko regulējumu likumdošanas un citos normatīvajos aktos.⁴⁷

Daļa no šīm konceptuālajām nostādnēm tika īstenotas Profesionālās izglītības likumā, ko pieņēma 1999.gada 10.jūnijā. Šis likums pavēra tiesisku ceļu pirmoreiz Latvijas vēsturē sākt

⁴⁵ Rome Ministerial Communique. 19 November 2020. EHEA. p.6.–

https://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.– (Resurss apskatīts 31.01.2021.).

⁴⁶ Augstākās izglītības un augstskolu attīstības nacionālā Koncepcija. Latvijas Republikas Augstākās izglītības padomes darba grupa// Latvijas Vēstnesis, 30.10.1997, Nr. 285.

⁴⁷ Turpat.

jaunu nebijušu augstākās izglītības veidu – pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Likuma 27.pants noteica, ka šādās programmās persona tiek uzņemta pēc vispārējās vidējās izglītības vai profesionālās vidējās izglītības ieguves. Šo programmu īstenošanas laiks tika noteikts divi līdz trīs gadi. Likuma 30.pants noregulēja šo programmu akreditācijas kārtību, faktiski pasakot, ka pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas ir daļa no otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmām. Tā faktiski bija šī likuma būtiskākā un revolucionārākā norma, kas tolaik līdzinājās Eiropas pašu modernāko augstākās izglītības sistēmu nostādnēm. Tomēr pretēji iepriekšminētās koncepcijas nostādnēm šis likums noregulēja “augstākās izglītības koledžu” statusu un tikai netiešā veidā no šī likuma 16.panta varēja spriest, ka koledžas ir tās, kurās būtu īstenojama pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība. Te runa gāja par koledžām, kas nav augstskolu koledžas, jo tajās (augstskolu koledžās) Augstskolu likums joprojām paradoksālā kārtā nepieļāva īstenot jebkura veida augstāko izglītību, līdz šo likuma normu mainīja 2000.gada 23.novembrī.

Jau nākamajā gadā (2000.g.) pēc Profesionālās izglītības likuma pieņemšanas tika reģistrētas/dibinātas pirmās divas patstāvīgās koledžas, kas uzsāka pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmu īstenošanu. Tā bija Rīgas Tehniskā koledža, kura jaunā veida programmu izstrādi veica kopā ar darba devēju organizācijām un PHARE projekta ietvaros kopā ar Dānijas un Nīderlandes speciālistiem, un privātpersonu dibinātā Juridiskā koledža, kurā pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītība programmas “Tiesību zinātne” īstenošana sākās 2000.gada 1.decembrī. 2001.gadā un 2002.gada sākumā šīm divām koledžām pievienojās vēl 5 jaunā tipa koledžas – no tām 2 valsts dibinātas un 3 privātās koledžas. Sastopot intensīvu universitāšu un valsts augstskolu pretestību jaunajam konkurējošajam augstākās izglītības veidam, jau izveidotās koledžas lēma apvienoties biedrībā un 2002.gada 20.maijā nodibināja Latvijas Koledžu asociāciju, kuras statusu vēlāk nostiprināja arī Augstskolu likumā un kura sekmīgi darbojas joprojām.

Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības attīstībai Latvijā vēl pirms šīs izglītības iekļaušanas Boloņas procesā impulsu deva jauna Augstākās izglītības un augstskolu attīstības nacionālā koncepcija, kuru apstiprināja Ministru kabineta komisijas sēdē 2001.gada 16.jūlijā.⁴⁸ Tajā bija nepārprotami atzīts un noteikts, ka koledža ir profesionālās augstākās izglītības iestāde, kas izglītojamiem pēc vidējās izglītības ieguves nodrošina iespēju iegūt pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Pēc tās apguves absolvents iegūst ceturto profesionālās kvalifikācijas līmeni un spēj iestāties darba tirgū vai arī turpina izglītību otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības iegūšanai. Koncepcija arī noteica uzdevumu līdz 2003.gadam

⁴⁸ Augstākās izglītības un augstskolu attīstības nacionālā Koncepcija periodam līdz 2010.gadam. Augstākās izglītības padome.– http://www.aip.lv/kocept_doc_nac-kocep.htm.– (Resurss apskatīts 01.02.2021.).

pēc iespējas ātrāk izveidot pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmas (koledžu tipa) un nostiprināt šīs studiju programmas augstskolās, piedāvājot plašu profesionālās izglītības spektru divu līdz trīs gadu garumā.⁴⁹

Koledžu izglītības apšaubīšanai turpinoties, vienlaikus universitātes un augstskolas pašas sāka iekļaut koledžas tipa programmas savos studiju piedāvājumos. Augstskolu koledžas līdz 2010.gadam netika veidotas. Tikai pēc īsā cikla augstākās izglītības programmu, kas pilnībā atbilst Latvijas pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmām, iekļaušanas Boloņas procesā Bergenas sanāksmē 2005.gadā arī Latvijā tika grozīts un papildināts Augstskolu likums. Tajā 2006.gada 2.martā Saeima iekļāva jaunu pantu (10¹), kurā detalizēti noteica koledžu statusu un virkni citu jautājumu saistībā ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Šo grozījumu rezultātā 3.pantā tika arī atzīts, ka koledžas ir augstākās izglītības institūcijas (vēlākajos grozījumos šī norma nav saglabāta).

Koledžu programmu novērtēšana un atzīšana starptautiskajā līmenī (ieskaitot to ārējo akreditāciju) diskusijas par šo tēmu Latvijā nemazināja, jo augstskolas joprojām nevēlējās samierināties ar patstāvīgajām koledžām kā augstākās izglītības institūcijām. Ņemot vērā, ka bija sakārtojami arī citi augstākās izglītības jautājumi, Izglītības un zinātnes ministre Baiba Rivža 2006.gada 29.maijā izveidoja darba grupu jauna Augstākās izglītības likuma projekta izstrādāšanai. Šajā grupā bija gan Rektoru padomes, gan Augstākās izglītības padomes, gan arī Latvijas Koledžu asociācijas pārstāvji.⁵⁰ Pēc karstām un mēnešiem garām saspringtām diskusijām darba grupa izstrādāja Augstākās izglītības likuma projektu, kas koledžas atzina par augstākās izglītības institūcijām un piedāvāja tiesiski sakārtot to darbību atbilstoši Latvijas Koledžu asociācijas izpratnei un ieteikumiem. Šo projektu atbalstīja Ministru Kabinets un iesniedza izskatīšanai 9.Saeimai, kura nespēja to pieņemt ieilgušo diskusiju dēļ deputātu vidū. Valdība to pašu projektu atkārtoti iesniedza arī 10.Saeimai 2010.gada 6.decembrī, taču šī Saeima drīz vien tika atlaista un likuma projekts izskatīts netika.

Nākamo desmit gadu laikā turpināja darboties 1995.gadā pieņemtais Augstskolu likums, kurš nu jau ticis grozīts vairāk kā 30 reizes. Koledžu un pirmā līmeņa profesionālajā augstākajā izglītībā līdz pat tagadējās Saeimas sanāksšanai būtisku izmaiņu nav, ja vien par tādām neuzskata 8 valsts koledžu kļūšanu par universitāšu aģentūrām laikā no 2010. līdz 2019.gadam, saglabājot līdzšinējo pārraudzības iestādes statusu.

Pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību Latvijā īsteno atbilstoši spēkā esošajam Profesionālās izglītības likumam un Augstskolu likumam deviņās valsts un astoņās privātās

⁴⁹ Augstākās izglītības un augstskolu attīstības nacionālā koncepcija periodam līdz 2010.gadam. Augstākās izglītības padome.– http://www.aip.lv/kocept_doc_nac-kocep.htm.– (Resurss apskatīts 01.02.2021.).

⁵⁰ Šī raksta autors tika iekļauts darba grupā Augstākās izglītības likuma projekta izstrādei kā Latvijas Koledžu asociācijas valdes priekšsēdētājs.

koledžās, septiņās universitāšu un augstskolu koledžās, kā arī visās universitātēs un lielā daļā augstskolu. 2019/2020. akadēmiskajā gadā pirmā līmeņa profesionālajās augstākās izglītības programmās studēja 14000 studentu jeb 18% no visiem studējošiem augstākajā izglītībā. 40% no visiem šī līmeņa programmās studēja no valsts budžeta apmaksātās studiju vietās.⁵¹ Valsts koledžās un valsts augstskolu aģentūrās studēja 6341 students, bet privātajās koledžās – 3193 studenti.⁵² Lielākais studentu skaits pirmā līmeņa profesionālajās augstākās izglītības programmās 2019/2020. studiju gadā bija Latvijas Universitātē (1308 studenti), Biznesa augstskolā “Turība” (638 studenti), Rīgas Tehniskajā Universitātē (564 studenti), Rīgas Stradiņa universitātē (435 studenti) un Rēzeknes tehnoloģiju augstskolā (412 studenti).⁵³

Neatkarīgi, kurā institūcijā tiek īstenota pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītības programma, visas tās vadās no Noteikumiem par pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu, kas apstiprināts ar Ministru Kabineta noteikumiem 2001.gada 20.martā ar vēlākiem grozījumiem.⁵⁴ Arī šo institūciju un programmu akreditācija atbilst vieniem un tiem pašiem noteikumiem, kas izriet no Standartiem un vadlīnijām kvalitātes nodrošināšanai Eiropas Augstākās izglītības telpā (ESG).⁵⁵

Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība Latvijā divdesmit gadu laikā sakārtota labāk nekā lielākajā daļā valstu Eiropas Augstākās izglītības telpā un tā perfekti atbilst Boloņas kritērijiem. Pirmkārt, pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība ar likumu atzīta par patstāvīgu atsevišķu daļu no pirmā augstākās izglītības cikla un pilnībā balstās uz Dublinas deskriptoriem; otrkārt, tā tiek īstenota tikai un vienīgi augstākās izglītības institūcijās, neradot jautājumus par tās diplomu starptautisko atzīšanu un pielīdzināšanu; treškārt, pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmās iegūtie kredītpunkti atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai tiek automātiski pārskaitīti bakalaura un citās atbilstošās programmās; ceturtkārt, šīs programmas īstenojošās institūcijas (koledžas un augstskolas) un pašas programmas tiek starptautiski akreditētas neatkarīgās ESG standartiem atbilstošās kvalitātes nodrošināšanas aģentūrās, piektkārt, noteikts šo programmu īstenošanas optimālais ilgums divi līdz trīs gadi; sestkārt, šo programmu un īstenojošo institūciju līdzšinējais statuss nodrošinājis to internacionalizāciju un studējošo mobilitāti Erasmus+ programmas ietvaros Eiropas Augstākās izglītības telpā.

⁵¹ Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2019.gadā. Galvenie statistikas dati. 2020, 22. lpp.– https://www.izm.gov.lv/sites/izm/files/parskats_par_latvijas_augstako_izglitibu_2019._gada1.pdf.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

⁵² Turpat, 21.lpp.

⁵³ Turpat, 25.lpp.

⁵⁴ Latvijas Vēstnesis.– Nr. 54., 04.04.2001.

⁵⁵ Apstiprināti Boloņas procesa Ministru sanāksmē. Erevāna 2015.gada 15.maijā.– http://www.aic.lv/portal/content/files/ESG_2015_Latviski_pdf.pdf.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

Koledžu turpmāko attīstību un īsā cikla profesionālo augstāko izglītību Latvijā apdraud Izglītības un zinātnes ministrijas 2019.–2020.gadā publiskotais plāns visu veidu un visu dibinātāju koledžām atņemt augstākās izglītības institūcijas statusu, padarot tās par nenoteikta statusa un nenoteiktas pakāpes profesionālās izglītības iestādēm, lai arī saglabājot tām tiesības turpināt īstenot pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas blakām zemāku līmeņu (pakāpju) kvalifikācijas programmām.⁵⁶

Ministrijas piedāvājums būtībā paredz noteikt koledžu piederību profesionālās izglītības iestādēm, jo tās vienlaikus ir gan profesionālās izglītības iestādes, gan augstākās izglītības iestādes. Tomēr tas ir metodiski kļūdaini, jo pretnostata divus atšķirīgus un nesalīdzināmus dažādu kategoriju jēdzienus: “izglītības pakāpe” un “izglītības veids”. “Augstākā izglītība” norāda uz vienu no četrām izglītības pakāpēm, kas noteiktas Izglītības likuma 5.pantā, bet “profesionālā izglītība” atbilstoši minētā likuma 6.pantam iedalās trīs izglītības veidos: vispārējā, profesionālā un akadēmiskā izglītība. Uz šiem principiem (pakāpēm un veidiem) balstās visa Latvijas izglītības sistēma un izglītības pakāpju un veidu pretnostatīšana ministrijas rosinātajos grozījumos liecina par politiski motivētu tendenciozitāti. Citiem vārdiem, Latvijas universitātes un augstskolas, arī koledžas, protams, kuras īsteno profesionālās dažādu ciklu programmas, pēc būtības ir profesionālās izglītības iestādes, bet vienlaikus arī augstākās izglītības iestādes.

Latvijas spēkā esošais Profesionālās izglītības likums un Augstskolu likums nav konceptuāli konsekvents. 1999.gadā, kad Saeima pieņēma Profesionālās izglītības likumu, konceptuāli bija paredzēts, ka šis likums regulēs visu izglītības pakāpju profesionālās izglītības jautājumus un tas arī joprojām nosaka profesionālās augstākās izglītības, t.sk. pirmā līmeņa, pamatprincipus un nostādnes. Savukārt, sākotnēji konceptuāli bija paredzēts, ka Augstskolu likums (1995) regulēs tikai augstāko akadēmisko izglītību, kas nekad nav ticis īstenots. Ņemot vērā to, ka Augstskolu likums tika pieņemts četrus gadus pirms Profesionālās izglītības likuma un jau regulēja visa veida augstskolu statusu un darbību, tad Profesionālās izglītības likums papildus vispārējām nostādnēm noregulēja tikai profesionālās pamatizglītības un profesionālās vidējās izglītības iestāžu statusu, vēlāk tur iekļaujot arī dažus koledžu darbību regulējošus jautājumus.

Ar šo atskatu vēsturē konstatējam virkni nekonsekvenču, kas var radīt priekšstatu par profesionālo izglītību kā kaut ko nodalāmu no augstākās izglītības, kas ir pilnīgi nepareizi un nav pieļaujams, lai nepadarītu Latvijas izglītības sistēmu nesaprotamu, nelogisku un

⁵⁶ Konceptuālais ziņojums “Par augstskolu iekšējās pārvaldības modeļa maiņu” 2020, kas atbalstīts ar Ministru Kabineta 2020.gada 4.marta rīkojumu Nr. 94.– <https://likumi.lv/ta/id/313034-par-konceptualo-zinojumu-par-augstskolu-ieksejas-parvaldibas-modela-mainu>.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

starptautiski nesalīdzināmu. Izglītības iestāžu statusa noteikšanā jāvadās, kā tas bijis visus šos gadus, nevis pēc izglītības veida, bet – izglītības pakāpes, kas ir noteicošā atbilstoši Boloņas procesa nostādņēm, t.sk. par Eiropas Augstākās izglītības telpu un tajā noteiktajiem Standartiem un vadlīnijām (ESG). Nenosakot, kurai izglītības pakāpei un kādai izglītības telpai koledžas ir piederīgas un atstājot tās bez noteikta statusa, tiek radīts sajukums izglītības sistēmā un nevēlams precedents.

Ministrijas piedāvātās reformas vienīgais acīmredzamais mērķis ir samazināt tādejādi augstākās izglītības institūciju skaitu Latvijā, kas tiešām citu Eiropas valstu kontekstā ir liels. Eiropas Komisijas 2017.gada pārskatā minēts, ka Latvijā uz vienu miljonu iedzīvotāju bijušas 25 augstākās izglītības institūcijas (tikpat arī Slovēnijā), Islandē – 20, Lietuvā un Igaunijā katrā 15, kamēr Francijā – 11, Vācijā – 6, Lielbritānijā un Itālijā katrā - 4.⁵⁷ Eiropas Komisija to nav vērtējusi kā negatīvu faktu, norādot arī, ka mazākajās valstīs augstākās izglītības institūciju skaits proporcionāli mēdz būt lielāks.⁵⁸ Būtu jāņem arī vērā, ka pusē Eiropas valstu nav īsā cikla augstākās izglītības vispār, bet daļa valstu, kur tā ir, šo izglītību īsteno tikai universitātes vai augstskolas, kas nenoliedzami ietekmē augstākās izglītības institūciju kopskaitu valstī.

Pretēji Izglītības un zinātnes ministrijas apgalvojumiem, ka neviena valsts Eiropā neuztur atsevišķu institūciju tipu tikai vienam izglītības programmu tipam, EURASHE veiktais pētījums atklāj, ka īsā cikla augstākā izglītība tiek īstenota arī profesionālajās un tehniskajās koledžās Kiprā, Čehijā, Dānijā, Spānijā, Latvijā, Maltā, Slovēnijā, Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā, bet Portugālē – dažādās profesionālajās skolās, kas visas iekļautas augstākās izglītības institūciju tīklā.⁵⁹ Turklāt arī Latvijā daļa valsts koledžu īsteno jau tagad zemāku līmeņu profesionālās izglītības programmas un Profesionālās izglītības likumā tas jau ir reglamentēts. Loģiska ir arī šī likuma 16.pantā iekļautā norma, kas nosaka, ka izglītības iestādes nosaukumu nosaka atbilstoši augstākajai attiecīgajā izglītības iestādē īstenojamajai izglītības pakāpei. Šī norma pilnībā atbilst Eiropas Savienības Padomes 2018.gada 26.novembra ieteikumiem un skaidrojumam, ka “Augstākās izglītības iestādes ir jebkāda veida augstākās izglītības iestāde, kas saskaņā ar valsts tiesību aktiem vai praksi piedāvā iegūt atzītu grādu vai citu atzītu augstskolas līmeņa kvalifikāciju neatkarīgi no tā, kā šo iestādi sauc...”.⁶⁰

⁵⁷ The European Higher Education Area in 2020. Bologna Process Implementation Report. Brussels, European Commission, 2020.– https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/european-higher-education-area-2020-bologna-process-implementation-report_en,- , p.26.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

⁵⁸ Turpat.

⁵⁹ Kirsch. M., Beernaert Y.Short Cycle Higher Education in Europe. Level 5: the Missing Link. Brussels, EURASHE, 2011, p.40.– https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/L5_report_SCHE_in_Europe_full_report_Jan2011.pdf.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

⁶⁰ Padomes ieteikums (2028.gada 26.novembris) par to, kā sekmēt augstākās izglītības un vidējās izglītības un mācību kvalifikāciju un ārvalstīs pavadītu mācību periodu rezultātu automatisku savstarpēju atzīšanu. (2028/C 444/01)// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis.– 10.12.2018 (LV), C 444/7.

Koledžas Latvijā gan skaita, gan savas misijas ziņā varētu kalpot kā pozitīvs piemērs Eiropas valstīm, kuras vēl tikai spriež Boloņas procesa ietvaros par mazāku, elastīgāku vienību ieviešanu, definēšanu un atzīšanu, izmantojot Eiropas Augstākās izglītības telpas līdzekļus.⁶¹ Koledžas Latvijā nav nedz augstskolas, nedz universitātes un tām nebūtu jākalpo par resursu augstākās izglītības institūciju skaita formālai samazināšanai ministrijas pārskatos.

Koledžu izslēgšana no augstākās izglītības telpas kardināli samazinās to izglītības līmeni, jo piespiedīs koledžas atteikties no profesionālās augstākās izglītības telpā noteiktajām prasībām un standartiem. Ja koledžas netiks atzītas par augstākās izglītības institūcijām un piederīgām augstākās izglītības sistēmai, kā arī netiks akreditētas pēc Eiropas Augstākās izglītības telpā noteiktajām prasībām, to izdotie diplomi par augstāko izglītību starptautiski netiks atzīti, jo neatbildīs prasībām, kas noteiktas Lisabonas Konvencijā par kvalifikācijas atzīšanu Eiropas reģionā, kuras attiecās uz augstāko izglītību (1997). Turklāt šīs Konvencijas Komitejas oficiālajā rekomendācijā kā viens no svarīgākajiem kritērijiem atzīšanai noteikts iestādes statuss, kurā diploms izsniegts: “Ņemot vērā augstskolu lielo dažādību un transnacionālās izglītības attīstību, kvalifikācijas statusu nevar noteikt, neņemot vērā tās iestādes un/vai programmas statusu, kurā tika piešķirta kvalifikācija. Kompetentajām atzīšanas iestādēm jāmēģina noskaidrot, vai augstākās izglītības iestāde pieder Lisabonas atzīšanas konvencijas dalībvalsts augstākās izglītības sistēmai un/vai pieder Eiropas reģionam”.⁶²

Iebilstot ministrijai un tās virzītajiem grozījumiem Augstskolu likumā, Rektoru padomes darba grupa, piedaloties Latvijas Koledžu asociācijai, 2020.gada jūnijā – oktobrī izstrādājusi jaunu Augstākās izglītības un zinātnes likumprojektu, kurā koledžas atzītas par augstākās izglītības institūcijām un to tiesiskais statuss pilnveidots un nostiprināts. Diskutējamas turpmāk šajā projektā iekļautās normas par visu valsts koledžu nodošanu universitāšu un augstskolu pārraudzībā, saglabājot tām tiesības arī pašām īstenot īsā cikla augstākās izglītības programmas. Tāpat darba grupa nespēja vienoties, lai šajā projektā noteiktu tiesības piešķirt asociēto grādu īsā cikla augstākās izglītības ieguvējiem. Jauna Augstākās izglītības un zinātnes likuma pieņemšana veicinātu ne tikai koledžu statusa nostiprināšanu, bet arī to lomas palielināšanu augstākās izglītības sistēmā, t.sk. kā būtisku mūžizglītības veicināšanas faktoru. Tas atbilstu darba devēju un visas sabiedrības interesēm.

⁶¹ Rome Ministerial Communiqué. 19 November 2020. EHEA, p.6.–

https://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

⁶² Revised Recommendation on Criteria and Procedures for the Assessment of Foreign Qualifications (adopted by the Lisbon Recognition Convention Committee at its fifth meeting, Sevres, 23 June 2010), art. 29, 30, p.8.– https://www.coe.int/t/dg4/highereducation/recognition/Criteria%20and%20procedures_EN.asp.–(Resurss apskatīts 02.02.2021.).

Apkopojot īsā cikla augstākās izglītības attīstības līkločus Latvijā aizvadītajos 20 gados, vērts atgādināt OECD teikto 2001.gadā pēc iepazīšanās ar Latvijas izglītības politiku un sistēmu: “Visas valstis, dibinot jaunu ne-universitāšu sektoru, iziet caur periodu, kurā institūcijas labi nesaprot pat darba devēji vai potenciālie studenti un viņu vecāki. Izglītotu darbinieku pārpalikuma laikā daudzi darba devēji turpina izmantot iegūtu augstāko izglītību kā līdzekli darbinieku potenciāla noteikšanai, lai gan apgūtajam varbūt mazs sakars ar patiesi vajadzīgajām prasmēm. Ņemot vērā šo tendenci, vecāki un studenti universitātes izglītības iegūšanu saredz kā vienīgo ceļu nodarbinātībai un sava sociālā statusa celšanai. Tā kā ekonomika attīstās gan darba devēji, gan studenti daudz lielākā mērā saredzēs ne-universitāšu sektoru kā atslēgu gan darba tirgum, gan augstākās izglītības turpināšanai.”⁶³

Pārvarot dažādas grūtības, ne-universitāšu sektors un īsā cikla augstākā izglītība Latvijā turpina attīstīties un nostiprināties. Tam labs pamats ielikts arī Boloņas procesa Romas sanāksmē 2020.gada novembrī attiecībā uz studentiem centrētas izglītības attīstīšanu un mazāku, elastīgāku vienību veidošanu Eiropas Augstākās izglītības telpā.⁶⁴ Koledžas šajā virzienā Latvijā būtu attīstāmas, stiprināmas un tām būtu jāieņem daudz nozīmīgāka vieta augstākās izglītības institūciju vidū.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Augstāko izglītību šajā gadsimtā ietekmē ne tikai tehnoloģiju straujā attīstība un būtiskas izmaiņas darba tirgus struktūrā, bet arī zināšanu pieaugums un informācijas pārbagātība pasaulē. Zināšanas vairs nevar iegūt visam mūžam, pabeidzot vienu augstskolu vai koledžu. Tāpēc augstākajā izglītībā attīstās un nostiprinās jauna studiju filozofija, ko apzīmē ar terminu “mūžizglītība” un jauni studiju veidi - tādi kā īsā cikla augstākā izglītība.

2. Īsā cikla augstākā izglītība ir salīdzinoši jauns augstākās izglītības paveids Eiropā, kas pēc būtības ir ASV juniorkoledžu un kopienu koledžu divgadīgās profesionālās augstākās izglītības ekvivalents. Pirmo juniorkoledžu izveidošanās ASV pirms 120 gadiem saistās ar mērķi atslogot universitātes no vispārīgu pamatkursu mācīšanas studentiem, lai tās vairāk pievērstos pētījumiem un faktiski kļūtu elitārākas. Sākotnēji juniorkoledžu pēcvidusskolas izglītība bija orientēta uz labāko studentu atlasīšanu turpināšanai universitātēs. Ekonomikas satricinājumi un krīzes drīz vien lika juniorkoledžām pievērsties darba tirgum nepieciešamo

⁶³ Reviews of National Policies for Education. Latvia. OECD/Phare, 2001.– No Izglītības un zinātnes bijušā ministra Jāņa Gaigala personīgā arhīva.

⁶⁴ Rome Ministerial Communique. 19 November 2020. EHEA, p.6.– https://ehea2020rome.it/storage/uploads/5d29d1cd-4616-4dfe-a2af-29140a02ec09/BFUG_Final_Draft_Rome_Communique-link.pdf.– (Resurss apskatīts 02.02.2021.).

vidējā līmeņa speciālistu sagatavošanai, neatsakoties arī no akadēmisko zināšanu došanas studentiem, lai absolventi varētu turpināt studijas universitātēs, ja viņi to izvēlētos.

3. Juniorkoledžu, kas mūsdienās pārsvarā tiek dēvētas par kopienu koledžām, attīstības vēsture ASV piedzīvojusi gan krīzes un stagnāciju, gan uzplaukumus līdz tās ieņēmušas neaizstājamu vietu ASV augstākās izglītības sektorā, veidojot lielu un nozīmīgu tā daļu (41%). Pagājušajā gadsimta 20.-30-os gados arī ASV risinājās asas diskusijas par juniorkoledžu vietu izglītības sistēmā, to piederības pamatotību vidējai vai tomēr augstākajai izglītībai. Lielākoties tie bija strīdi starp koledžu administrāciju un universitāšu vadību, kas nevēlējās dalīties savā ekskluzīvajā augstākās izglītības sektorā ar koledžām. Mūsdienās netiek apšaubīta kopienu koledžu un tajās iegūstamās izglītības piederība augstākajai izglītībai un ASV pieredze šajā jomā turpina izplatīties dažādās pasaules valstīs.

4. Īsā cikla augstākā izglītība aizvadītajos 15–20 gados ieņēmusi noteiktu vietu arī Eiropas augstākās izglītības telpā un Boloņas procesā. Kopš 2005.gada tā balstās uz t.s. Dublinas deskriptoriem, kas jau sākotnēji noteica šo izglītības veidu kā augstākās izglītības pirmā (bakalaura) cikla daļu. Īsā cikla augstākā izglītība Eiropā līdzīgi kā ASV sagatavo speciālistus darba tirgum un vienlaikus dod akadēmiskās zināšanas studiju turpināšanai augstākās izglītības nākamajos posmos. Kopš 2018.gada īsā cikla augstākās izglītības kvalifikācijas atzītas par patstāvīgu līmeni Eiropas Augstākās izglītības telpas kvalifikāciju ietvarstruktūrā.

5. Boloņas procesa ietvaros valstis ir vienojušās, ka katra valsts var pati lemt vai un kā integrēt īsā cikla augstākās izglītības kvalifikācijas to nacionālajās ietvarstruktūrās. Pagaidām tikai nedaudz vairāk kā puse no 49 dalībvalstīm īsteno īsā cikla augstāko izglītību. Tajā studē gandrīz 20% no visiem studējošiem Eiropas Augstākās izglītības telpā. Pastāv liela dažādība un virkne atšķirību starp valstīm īsā cikla augstākās izglītības īstenošanā un tiesiskajā regulējumā, ko būtu jācenšas sakārtot Boloņas procesa ietvaros iespējami ātrāk. Tas attiecas gan uz nepieciešamību vienoties par to institūciju veidiem un statusu, kurās šī izglītība tiek īstenota, gan iegūto kredītpunktu pārskaitīšanu nākamajos augstākās izglītības ciklos, gan absolventiem piešķiramajiem grādiem. Būtu arī jālemj, vai īsā cikla augstākā izglītība Eiropā būtu īstenojama universitātēs, kuras savulaik ASV ne bez pamata atteicās no šāda veida izglītības īstenošanas.

6. Īsā cikla augstākā izglītība ar nosaukumu “pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība” Latvijā tika ieviesta jau gadsimtu mijā – vēl pirms tās atzīšanas un iekļaušanas Boloņas procesā 2005.gadā. Latvijas Profesionālās izglītības likums jau 1999.gadā šo izglītību skaidri definēja kā augstākās izglītības veidu, kas pēc būtības ir daļa no bakalaura cikla, piešķirot tiesības koledžu absolventiem, kas apguvuši pirmā līmeņa profesionālo augstāko

izglītību, turpināt studijas atbilstošu bakalaura programmu vēlākajos posmos. Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība Latvijā divdesmit gadu laikā sakārtota labāk nekā lielākajā daļā valstu Eiropā un tā pilnībā atbilst Boloņas kritērijiem un Eiropas Augstākās izglītības telpas standartiem un vadlīnijām (ESG).

7. Pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību Latvijā apdraud nepārdomāti priekšlikumi atņemt koledžām līdzšinējo augstākās izglītības institūciju statusu. Šādu priekšlikumu īstenošana ne tikai jūtami vājina koledžas un tajās iegūstamās izglītības prestižu, bet arī radītu problēmas koledžu diplomu atzīšanai un turpmākajai sadarbībai Eiropas Augstākās izglītības telpā. Rezultātā tiktu sašķelta augstākās izglītības telpa Latvijā, jo pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību Latvijā īsteno arī universitātēs un augstskolās. Tā vietā Latvijā būtu ieviešami asociētie grādi īsā cikla augstākās izglītības ieguvējiem un jāpanāk to atzīšana un nostiprināšana visā Eiropas Augstākās izglītības telpā Boloņas procesa ietvaros. Tāpat būtu apsverama tiesību piešķiršana atsevišķām koledžām īstenot bakalaura cikla programmas noteiktās jomās.